

ДВА ПІДХОДИ У РОЗУМІННІ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

У розумінні української ментальності існують два підходи. Розглянемо кожний з цих підходів.

Перший підхід охоплює типові якості і психологічні особливості етнічної групи, яка має спільну територію, мову, історію, культуру, звичаї, символи, що відрізняють її від сусідніх народів. Національні образи світу (часто підсвідомі), стереотипи поведінки, психічні реакції або оцінки певних подій чи осіб завжди є відображенням етнічної ментальності, тобто того, що можна назвати «духом народу». В українській нації є основні етнічні компоненти – первинні (термін Юрія Липи) і домішки, тобто незначна кількість іноетнічних.

Ю. Липа визначає 4 етнічні складники української пра-ментальності: це трипільський, понтійський, готський, київсько-руський.

1. Трипільська пра-ментальність, яка має етнічний зв'язок з пракультурою Малої Азії. Саме вони залишили у спадок українцям свою терплячість, мовчазну відвагу, скромність, обережність, впертість у досягненні мети і вміння стійко сприймати невдачі.

2. Понтійська пра-ментальність – це культура північного Причорномор'я, де людність була перемішана з еллінським етнічним типом. Понтійська культура близька, а іноді просто ототожнюється зі скіфською. Від них українці успадкували відвагу, підприємливість, творчий дух, потяг до краси. І ще індивідуалізм, але поміркований, бо відданість українця улюбленій справі спонукала його знаходити спільників та однодумців. Звідси потяг українця до різних спілок, громад, артілей тощо.

3. Готська пра-ментальність, що прийшла в Україну через Волинь з імперії Остроготів. Від готів могли бути успадковані стійкість характеру, військова та державна дисципліна, дотримання угод, організованість. Цікаве поєднання готизму з еллізмом (понтійством) дало тип запорозького козака, як людини військової і водночас людини торгівлі.

4. Пра-ментальність киево-руського періоду Київської Русі. Від неї в українців свідомість своїх політичних традицій, які зберегла князівська еліта.

Незначними в українській нації визнаються домішки менталітету кельтського й норманського етносів, які також характеризуються як войовничі, мало організовані, але найбільш творчі елементи. Римська і фракійська домішки позначилися переважно в галузі права, яке користувалося популярністю і в запорозьких козаків, хоча вони мали і свої давні правові норми. Звичайно, на українському менталітеті не могли не

позначитися також домішки польських, литовських, угорських, німецьких, єврейських і російських чинників.

Другий підхід пропонує подивитись на українську ментальність, як на продукт певних повторюваних історичних структур, які привели до усталення певного досвіду, який велить чинити так, а не інакше. Це є одна ознака. І це може бути свідомо, але найчастіше це буває несвідомо. І способи чинити так, а не інакше, є повторювані, а отже, за якийсь час впізнавані.

Вважається, що для появи ментальності необхідні дві передумови. По-перше, відчуття якогось «ми», якоїсь спільності. По-друге, щоби певний проміжок часу оце «ми» існувало.

Отже, якщо перший підхід у розумінні українського менталітету робить акцент на спільності етнічних психологічних рис характеру, то для другого підходу, навпаки, властиве заперечення єдиної наскрізної ментальності. Відмінності повинні бути для того, щоб кожний залишався самим собою, а не тільки і не стільки наслідував стереотипи. А ще українська ментальність відображає реально існуючу дуже суттєву різницю і регіональну і, звичайно, різницю поколінь. Саме у єдності такого розмаїття і є тривкість і життєздатність українського менталітету, бо у різноманітті снують і спільні для усіх компоненти, які, попри відмінності, утримують усіх разом.

Серед таких спільних компонент виокремлюється дві. По-перше, це відчуття українців, саме відчуття, як невисловлюване, що вони автохтони, що нізвідки не прийшли, і тому не мають нікуди звідси йти. І тому їх хата не так скраю, як їх хата є тут. І тут є їх правда і їх сила, і їх воля. І їм можуть випадати великі поневірвання, великі лиха, їх можуть намагатися карати за те, що вони тут є, але вони мають глибинне відчуття, що вони тут у себе вдома.

Друга спільна компонента в різноманітті української ментальності – це жадання безумовної свободи. І на тій підставі – відчуття, що вони, не зважаючи ні на які історичні негаразди, є вільні люди. У чому ж причина цього? Відповідаючи на це питання В. Перхач зазначав, що причини цього феномену обумовлені глибинністю, пра-давністю коріння народу, його самотністю, особливою генетичною стійкістю. Такі якості можуть сформуватися тільки протягом тисячоліть, у народу з пра-історією. Адже витоки цього народудесь у до-Трипіллі. Там джерела його душі, його мови, культури.